REFLECŢIA TRADUCTOLOGICĂ MAVRODINIANĂ: ÎNTRE PRACTICO-TEORIA TRADUCERII ŞI POETICA/POIETICA TRADUCERII

Muguraş CONSTANTINESCU
Universitatea „Ştefan cel Mare" din Suceava, România

Abstract: This paper sets out to analyse the views on translation of Irina Mavrodin, a significant personality of Romanian culture, great translator, professor and theorist of translation. From the very beginning, Irina Mavrodin hesitates to place her reflections under either one of the two phrases: "practice-theory of translation" and "poetics/poiesis of translation". This article will try to retrace Mavrodin's itinerary through the field of translation studies, from her first articles in the 1980's to the last volumes, some of them posthumous, though even in these last textsher interest in translation remains more alive than ever.

Keywords: reflection on translation, translation *practico-theory*, plural reading, translation criticism, translational, and traductological conscience

Un parcurs traductologic atipic

Parcursul traductolologic al Irinei Mavrodin este precedat de un număr important de traduceri, unele pe texte din secolele al XVII-lea, al XVIII-lea și al XIX-lea, altele contemporane, care pun traducătoarei probleme diferite și o incită, desigur, la o reflecție pe diverse teme. Este o reflecție sprijinită pe o practică îndelungată, de mare amploare și de mare profunzime, care va fi diseminată printr-o diversitate de genuri. Ea este adresată, totodată, unui public literar, dar şi unuia specializat, unui public tânăr în curs de formare, dar şi unuia deja format sau experimentat.

Textul care ne-a atras atenția, situat la începuturile parcursului traductologic al Irinei Mavrodin este capitolul despre traducere numit „Traducerea, o practică-teorie", inclus în volumul *Modernii,*

BDD-V4213 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:29:27 UTC)

precursori ai clasicilor, din 1981, tom care prin titlu nu anunță nimic din reflecția despre traducere. El este reluat în linii mari în numărul 1 al revistei *Cahiers Roumains d'Etudes Litteraires*, din 1983, dedicat traducerii și coordonat de către cea care încă de pe atunci se anunța ca o autoritate în domeniu. Dacă în primul caz putem vorbi despre o scriere traductologică discretă, ascunsă în volumul care atrage atenția prin paradoxul pe care îl formulează despre modernitatea literaturii și raporturile ei intertextuale complexe, în cel de-al doilea caz întregul număr al revistei, publicat în franceză și cu unele articole în engleză, spaniolă și italiană pune clar și masiv problema traducerii și anunță, fără a folosi termenul (încă recent atunci și pe plan internațional), o reflecție „traductologică" în spațiul românesc. Numărul reunește, de altfel, câteva nume importante pentru practica și teoria traducerii, pentru istoria literaturii, pentru literatura comparată a epocii: Andrei Ionescu, Marcel Pop Corniș, Șerban Foarță, Magda Jeanrenaud, Eta Boeriu, Maria Carpov, Ștefan Avădanei, Marina Mureșanu, Andrei Pleșu și alții.

Socotim că acest număr special, acest „volum colectiv" este un moment decisiv al reflecţiei româneşti despre traducere. El impune ideea traducerii ca facere niciodată terminată, „*poiesis*" ca orice adevărată creaţie. În acelaşi timp, acest număr special este un semnal de punere în sincronicitate a specialiştilor români ai vremii cu „traductologia", aflată încă în emergenţă la acea dată, pe plan internaţional. El atrage, de asemenea, atenția asupra Irinei Mavrodin ca teoreticiană a procesului traductiv, ca poieticiană a traducerii.

Deși dosarul revistei *Cahiers* din 1983 se numește: „Poïétique/Poétique de la traduction", articolul semnat de coordonatoare se intitulează „La traduction – une pratico-théorie", ceea ce permite existența simultană a celor două concepte compuse și oarecum sinonime. Să nu uităm că până la acea dată, Irina Mavrodin publică articole și volume precum „Noul roman francez, un roman poetic", în *Spațiul continuu* din 1972, *Romanul poetic* din 1977, *Poietică și poetică* din 1982, care arată preocuparea sa deosebită, ce se va dovedi de lungă durată, pentru poietică; aceasta din urmă este considerată în strânsă relație cu poetica, referitoare la opera originală sau la cea tradusă. Este de presupus că titlul dosarului tematic din 1983 este în directă legătură cu aceste lucrări care îl preced și care anunță o reflecție traductologică mai amplă, de inspirație poietică/poetică. Aceasta este recunoscută drept profesie de credință în ultimul volum de eseuri al autoarei, publicat în 2012 sub titlul *Echiquier – essais de poïéitique/poétique*.

BDD-V4213 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:29:27 UTC)

În scrierea sa din 1981, Irina Mavrodin propune câteva repere pentru o poietică/poetică a traducerii, subliniind faptul că e un domeniu „aproape încă neexplorat" (191); conceptele pe care noi le-am reținut sunt traducerea ca mod al lecturii plurale, traducerea inadecvată, literalitatea opusă calchierii ca soluție de traducere și cuplul traductibilitate/nontraductibilitate. Acest capitol de carte conține și două subcapitole ce se constituie în interesante exemple de fină și subtilă critică a traducerii, în care originalul și textul tradus sunt văzute comparativ, exemple ce vor fi eliminate în articolul din 1983, în care predomină teoretizarea și mai puțin partea aplicativă pe texte concrete.

În 1981 avem de-a face cu o critică a traducerii întreprinsă pe o versiune franceză de D. I. Suchianu din Eminescu pentru poezia *Peste vârfuri trece lună/Une haute lune passe*, care poate fi considerată mai degrabă o pastișă în stil verlainian; Irina Mavrodin denunță capcana în care poate cădea traducătorul propunând publicului-țintă un limbaj și o ritmică care îi sunt familiare, cele ale lui Verlaine, în cazul de față, în loc să-i propună și impună un „limbaj uimitor, necunoscut, care particularizează capodopera originală" (190), în ocurență textul lui Eminescu.

Celălalt exemplu de critică a traducerii se face pe două texte de Marin Sorescu *Dansează/Danse* și *Am zărit lumină/J'ai aperçu de la lumière*, în versiunea românească a lui Alain Bosquet, care ilustrează bine un caz-limită, rar, și anume, traductibilitarea poeziei. Traducătorul rămâne foarte aproape de textul original, cu intervenții minime (suprimarea unei conjuncții, a unor puncte de suspensie, înlocuirea unui adverb cu altul), asumându-și „rolul de transcriptor fidel", fiindcă textul permite o „traductibilitate totală" (Mavrodin 1981, 207). Și traducătoarea observă cu justețe că Alain Bosquet a știut să evite tentația de a înfrumusețea textul, de a-l explicita sau, dimpotrivă, de a-l ambiguiza, cum se întâmplă uneori când traductibilitatea textului îi pune în încurcătură pe traducători. Dar același poet, Marin Sorescu, practică în volume precum *Descântoteca* sau *La Lilieci* o poezie greu traductibilă prin folosirea registrelor dialectal și popular, prin abundența conotațiilor și, după cum știm, în unele cazuri, prin folosirea a numeroase nume proprii, majoritatea supranume, care ar deveni opace în textul tradus. În acest ultim caz, chiar dacă vorbim de același poet, fenomenul este complet opus și avem de-a face cu nontraductibilitatea textului poetic în elementele lui esențiale. Cum era și firesc, Irina Mavrodin recunoaște existența unor grade intermediare de traductibilitate situate între cele două extreme. În 2009, Irina Mavrodin va reveni cu noi nuanțări la modul de a-l

BDD-V4213 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:29:27 UTC)

traduce pe Sorescu situând pe traducător între un relativ traductibil și un relativ intraductibil (2009, 196).

Este interesant de observat că, aproximativ în aceeași perioadă, alți doi practicieni ai traducerii, cu deosebire ai textului poetic, Ștefan Augustin Doinaș (1971, 1988) și Paul Miclău (1983) publică reflecții despre traducerea textului poetic. Cu cel dintâi, Irina Mavrodin se întâlnește, în cronica pe care o face la volumul său de traduceri, în ideea de potențialitate a textului de tradus ce trebuie păstrată în cel tradus, cu cel din urmă, coleg de generație și apoi de catedră la Universitatea București, poieticiana traducerii se întâlnește în ideea că traducerea este un exemplu de lectură totală, iar traducătorul este cel mai avizat cititor, numit uneori cititor ideal.

Traducerea poeziei, în special cea eminesciană, pe de o parte, cronica/critica traducerii, pe de altă parte, rămân o constantă a reflecției mavrodiniene, fie că este vorba de traduceri din limba română în cea franceză, fie, mai frecvent, din franceză în română, pe care le vom dezvolta în secțiunea următoare.

Revenind la textul „Traducerea, o practică-teorie”/„La traduction – une pratico-théorie” reținem alte câteva alte idei mavrodiniene, astfel asimilarea traducerii cu o creație artistică și care presupune „o sumă de rezolvări particulare”, în timp ce teoria, explicită sau implicită, funcționează ca generalitate (Mavrodin 1981, 191) sau spinoasa problemă a subiectivității în traducere despre care autoarea afirmă că „orice traducere bună, presupune afirmarea unei subiectivități” (192). Şi aici Irina Mavrodin se întâlneşte cu alţi teoreticieni ai traducerii cum ar fi Christian Balliu sau Lance Hewson care vorbește însă de „subiectivitatea controlată (maîtrisée)” a traducătorului (2012).

Aceste prime momente de reflecție asupra traducerii par a trasa *in nuce* dezvoltarea ulterioară a viziunii mavrodiniene prezentată în unicul volum al autoarei dedicat exclusiv traducerii, *Despre traducere – literal şi în toate sensurile*, publicat în 2006 la Scrisul românesc, dar precedat și succedat de scrieri de mai mică dimensiune pe problematici traductologice. Ideea lecturii plurale care este traducerea se regăsește nuanțată și dezvoltată în cronica, deja amintită, la cartea lui Doinaș, publicată în 1989 și reluată în franceză în volumul *Echiquier*, sub un titlu revelator *Le lieu où les sens reposent dans leur pure potentialité* (Mavrodin 2012, 93-101). Ea a fost dezbătută, după cum mărturisește autoarea, și impusă ca problematică importantă, și cu ocazia unei mese rotunde din 1996 la Assises de traduction din Arles.

BDD-V4213 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:29:27 UTC)

Numeroase articole, interviuri sau tablete, publicate în *Secolul XX*, *Secolul XXI*, *Lettre internationale*, *România literară*, *Convorbiri literare*, *Observator cultural*, *Scrisul romanesc*, *Pro-saeculum*, abordează noi aspecte ale traducerii. Ele se referă la traducerea literaturii pentru copii, a discursului religios, a registrului dialectal, a dimensiunii culturale, a textului erotic, la autotraducere etc.

Un moment important este reflecția despre traducerea și retraducerea lui Proust, ocazionată de masa rotundă de la Colegiul traducătorilor din Arles unde ideile Irinei Mavrodin și anume că retraducerea este o nouă interpretare a operei, se fac remarcate, fiind citate mai târziu de Yves Gambier în articolul său despre retraducere (2011, 63). Și mai interesant este faptul că Irina Mavrodin experimentează această convingere traductologică dând, în ultimul său deceniu de viață, noi traduceri/retraduceri pentru câteva capodopere ale căror versiuni existente, socotite canonice, o nemulțumeau, *Roșu și negru*, în 2006, la Leda, *Salammbô*, în 2007, tot la Leda, și *Doamna Bovary*, la Corint, apărută postum (2014).

Ca parcurs traductologic, socotit de noi atipic, este de reținut faptul că după 1989, în scrierile Irinei Mavrodin, mai discretă sau mai vizibilă, reflecția traductologică a fost constantă. Astfel, în volumul *Mâna care scrie* din 1994 în capitolul „Traducere, uimire și din nou, hazard" sunt grupate trei articole despre traducerea lui Proust, publicate în revista *Secolul XX*, prezentate la Masa rotunda de la Arles sau ca prefață la traducerea pentru *Du côté de chez Swann*. Această reluare în volum este o strategie adecvată pentru a asigura o cât mai bună diseminare a ideilor despre traductologie. În volumul *Uimire și poiesis* din 1999 ne atrag atenția articole precum „Traducând un poem de Tristan Tzara", care pune în alt context problema literalității în traducere, cele despre traducerea scrisului lapidar al lui Cioran și „A inventa o nouă limbă", care analizează traducerea Monicăi Lovinescu și a lui Eugen Ionescu pentru *O noapte furtunoasă* de Caragiale sau cel despre *Reveriile* lui Rousseau, în traducerea lui Mihail Șora, care repune în discuție ideea de traducere ca o adevărată creație.

În volumul din 2004, *Operă și monotonie*, interesul merge către un text cunoscut de unii cititori din *Lettre internationale* și mai apoi în volumul de referință *Despre traducere* din 2006, acel decalog mavrodinian *O practico-teorie a traducerii în zece fragmente*.

Anul 2004 este important și pentru faptul că în calitate de director fondator, în fiecare număr al revistei *Atelier de traduction*, Irina Mavrodin publică un *Avant-propos* despre tematica numărului respectiv, primul fiind dedicat traducerii textului poetic. Urmează practico-teoria traducerii, traducerea pentru copii, autotraducerea,

BDD-V4213 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:29:27 UTC)

traducerea literaturii francofone, condiţia şi statutul traducătorului, traducerea dimensiunii culturale etc. Este o tribună de la care, într-o primă etapă, poeticiana traducerii se adresează mai ales cercetătorului tânăr pentru ca odată cu maturizarea revistei și diseminarea ei pe plan internațional, ea să se adreseze și cercetătorului cu experiență din spațiul francofon.

În parcursul pe care îl socotim atipic, putem reține câteva momente forte, de teoretizare asupra traducerii și o diversitate de reflecții diseminate de-a lungul a mai bine de trei decenii în numeroase „fragmente" despre traducere. Irina Mavrodin nu vizează scrierea doctă, de tip tratat, sau pe cea didactică, de tip manual. În ansamblu este vorba de o reflecție voit fragmentară, care se sprijină pe o poetică a fragmentului asumată, care permite libertate și flexibilitate și o anumită ciclicitate a ideilor. Și după cum traducerea nu este niciodată încheiată și se constituie în serie deschisă, tot astfel reflecția traductologică mavrodiniană are o dinamică și o deschidere, care o fac modelabilă și adaptabilă la diversitatea și noutatea practicii. Unul din ultimele articole foarte consistente publicate de Irina Mavrodin se intitulează, foarte elocvent, „Din nou despre traducere" (2009).

Despre traducere: volume, fragmente, eseuri, tablete, dialoguri

Opțiunea Irinei Mavrodin de a-și formula ideile traductologice într-o diversitate de genuri, între care „fragmentul" pare privilegiat, impune o sumară trecere în revistă și, atât cât este posibil, o sinteză a acestora.

Să ne oprim din nou (am mai făcut-o și altă dată, 2009) la cele 10 fragmente care formulează mai mult de 10 principii ale traducerii. Rezumând și simplificând mult, enumerăm pe cele care ni se par mai semnificative.

1. Teoria despre traducere se sprijină și se hrănește pe o practică de traducere.

2. Traducerea este o creație artistică.

3. Traducerea este o lectură plurală.

4. Orice traducere îl exprimă pe traducător ca mentalitate culturală, orizont de așteptare, sensibilitate individuală, dar și colectivă.

5. O traducere devine cu timpul desuetă.

6. Traducerea literară se constituite într-o serie deschisă.

7. O traducere nu este niciodată definitivă.

8. Traducerile contribuie la construirea unei literaturi solide.

BDD-V4213 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:29:27 UTC)

9. Folosirea arhaismelor în traducere este o operație delicată, care, dacă nu este bine gestionată, poate duce la ravagii conotative.

10. Arhaismele pot fi traduse prin cuvinte și construcții sintactice arhaizante.

11. Pentru traducerea unui dialect soluția este folosirea de cuvinte și construcții care să sugereze un dialect, dar nu unul deja existent în limba-țintă.

12. În cazul unui text care prin metafore, epitete, construcții sintactice produce un șoc, traducătorul va forța limba primitoare a traducerii să se reînnoiască, să-și exploreze virtualitățile.

13. În cazul în care textul original conține greșeli și neglijențe, se poate recurge la note de subsol.

14. Traducerea versurilor, în ciuda tradiției românești în acest sens, nu presupune respectarea riguroasă a prozodiei.

15. Tradiția franceză permite renunțarea la prozodie și această soluție înseamnă o nouă lectură, răspunzând unui nou orizont de așteptare.

16. În traducerea poeziei de tip dadaist literalitatea poate fi soluția adecvată și, uneori, singura soluție.

Aceste principii sunt tot atâtea sugestii de soluții, filtrate de propria practică de traducere sau formulate ca reacție la traducerile inadecvate. Acestea o provoacă pe autoare la o critică productivă a traducerii, productivă în sensul că o stimulează să răspundă la soluția socotită nepotrivită cu propria soluție. Să ne amintim că acesta este, de altfel, unul din principiile criticii traducerii, formulate de Katharina Reiss şi anume că cel care estimează o soluţie traductivă drept inapropriată va propune propria soluţie (2002). Propunerea pertinentă, care vine să corecteze sau să amelioreze una deja existentă ilustrează la nivel micro și microtextual retraducerea înțeleasă în sensul strict al termenului.

De regulă, la Irina Mavrodin, o retraducere este precedată de o critică a traducerii care funcționează ca un adevărat impuls traducător ce conduce la propunerea de versiuni adaptate publicului contemporan. Versiunile românești ale unor capodopere prea marcate de mentalitatea și sensibilitatea epocii în care au fost produse, caduce prin stadiul limbii căreia îi sunt tributare, prea mult imputabile unei anumite viziuni traductive, constituie tot atâtea provocări pentru Irina Mavrodin. Un exemplu în acest sens este retraducerea romanului *Salammbô* de Flaubert. Într-un articol intitulat „Fiorituri și contrasensuri” (2009), Irina Mavrodin analizează cu un ochi de traductolog prin ce anume traducerea lui Alexandru Hodoș pentru *Salammbô*, socotită la vremea apariţiei o mare reuşită şi devenită apoi

BDD-V4213 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:29:27 UTC)

canonică, se îndepărtează de textul original. Mare parte dintre soluțiile lui Hodoş se datorează unei anumite idei, viziuni, chiar mentalităţii traductive a epocii, care încurajează fiorıturile, explicitările, acceptă omisiunile şi adaosurile, descurajează folosirea neologismelor. Contrasensurile pot apărea printr-o insuficientă muncă de documentare, cum ar fi consultarea unor dicționare specializate.

Lectura critică pentru traducerea lui Hodoş o conduce pe Irina Mavrodin la o critică mai profundă care vizează modul cum se face, cel mai adesea, cronica şi critica traducerii la noi, altfel spus la o critică a criticii traducerilor:

> „Comentariul se referă numai la autorul tradus, la cartea tradusă (în fapt, la ceea ce reprezintă ea *în original*, dar nu şi la traducător şi la ceea ce a reuşit să facă el, bun sau mai puţin bun, pe bază de exemple (sublinierea autorului). Comentariul liber ţine loc de analiză a traducerii, comentariul liber al cărţii şi al autorului acesteia [...]. Este evident că semnatarul cronicii nu citise cartea decât în traducere românească, *fără să fi încercat o confruntare cu textul original*" (2009, 200, subl. n. – M. C.).

Axa cronica/critica traducerii din opera traductologică a Irinei Mavrodin se desfăşoară de-a lungul timpului în jurul unor „obsesii", cum ar fi Eminescu. Lecturii critice pe care o face traducerii lui Suchianu în 1981, îi urmează în 1994 o critică a traducerii întreprinse de Annie Bentoiu pentru treizeci de poeme eminesciene. Aceasta din urmă este însoțită de o interesantă notă a traducătorului ce exprimă o „conştiinţă critică acută", care ştie că versiunea ei pentru cele 30 de poeme, deşi se vrea înnoitore prin faptul că le luminează dintr-un unghi diferit, este sortită caducităţii. Poetă ea însăşi şi traducătoare a altor texte poetice, Annie Bentoiu optează pentru o formă ritmică liberă, pentru soluţii sintetice fără adăugiri şi diluări, reuşind să recreeze în franceză muzica şi viziunea eminesciană (2009, 210). Disperarea pe care şi-o mărturiseşte traducătoarea lui Eminescu o face pe Irina Mavrodin să identifice în ea „conștiința nefericită/fericită" a traducătorului (2007, 212).

Mai târziu, la apariția traducerii în volum de Miron Kiropol (2001) a unui corpus eminescian, Irina Mavodin compară două viziuni traductive. Ea ia drept obiect de analiză versiunea poeziei *Lacul* dată de Jean-Louis Courriol, care sucombă tentației de a acorda constrângerilor prozodice o poziție dominantă; strategia aleasă îl determină să recurgă la adaosuri, la „inadmisibile licenţe poetice care,

BDD-V4213 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:29:27 UTC)

deşi salvează în parte forma prozodică, ajung să modifice până la schimonosire poemul eminescian" (2006, 58). În schimb, cu instinctul unui poet şi traducător având „o conştiinţă artistică perfect formată", Miron Kiropol are o viziune traductivă mai nouă; el crede în necesitatea modernizarii traducerii poetice, care nu trebuie să rămână prizoniera unor stricte reguli prozodice cu preţul sacrificării ritmului eminescian sau a unor cuvinte-cheie ale universului său poetic. Traducătorul Kiropol evită orice facilitate care ar putea induce senzatia de *déjà lu*, rămâne cât mai aproape de textul orginal dând versiunii sale „energie, prospeţime, autenticitate" (2001, 2006, 9).

Irina Mavrodin se întâlneşte aici cu ideile exprimate de Yves Bonnefoy (2004) despre traducerea poetică şi ceea ce el numeşte „lecţia lui Mallarmé"; este cunoscut faptul că poetul francez traduce poezia lui Poe nu în forma sonetului, pe care poetul-traducător îl cunoaşte şi experimentează, ci sub forma unei proze ritmate, ceea ce corespunde unei noi poetici a traducerii.

Tot pe axa cronica/critica traducerii merită menţionate şi cronicile la *Atlas de sunete fundamentale* de Ştefan Augustin Doinaş despre traducerea a câtorva voci poetice din literatura universală, la traducerea în franceză a lui Kiropol a volumului *Plumb* de Bacovia (2000), dar şi a poeziei franceze din epoca Renaşterii (2001b), apoi a operei poetice a lui Mallarmé în versiunea lui Alexandru Matei, a operei de memorialist a lui Chateaubriand, tradusă de Marina Vazaca (2002/2009).

Aceste texte de lectură critică a unor traduceri nu sunt doar lecturi punctuale ale unor versiuni noi, ci şi expresia unei polemici implicite; prin astfel de cronici şi lecturi, Irina Mavrodin militează pentru o nouă viziune asupra traducerii, adaptată cititorului contemporan şi lumii contemporane în care stranietatea unui text sau a unei lumi pe care acesta le evocă nu trebuie atenuată, edulcorată sau ştearsă. Poeticiana/poieticiana traducerii se întâlneşte pe acest teren cu un Antoine Berman şi, mai ales, cu un Henri Meschonnic, care a evoluat, după cum ştim, de la o *Poétique de la traduction* la o *Poétique du traduire* şi a susţinut cu o vervă şi o forţă inegalabile că adevărata traducere nu *şterge* (*efface*) originalul (Meschonnic 1999).

Merită menţionată în acest sens *Scrisoarea către virtuozii balerini ai traducerii* a autoarei, publicată iniţial în *Pro-saeculum* (2006, nr. 9-10) apoi în capitolul „Din nou despre traducere", din volumul volumul *Partea şi întregul* (2009, 185):

> „În traducerea de text literar, aducând textul tradus, prin felul cum îl traduci, spre formule care comportă, într-un grad oarecare – ce poate

BDD-V4213 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:29:27 UTC)

> merge până la limita acceptată de limba şi mentalul comunităţii căreia i te adresezi – operaţiuni de adaptare, îţi înşeli cititorii, căci traducerea ta, în loc să-i transporte într-un loc în care să găsească (uluiţi şi încântaţi de noua cunoaştere ce le este dată) acel ceva care face ca o opera străină să fie străină, acea «étrangeté» a operei, îi menţine, cu mentalul şi imaginarul lor, în ceea ce ştiu deja, în universul lor cotidian, familiar".

Irina Mavrodin este poate singura care a pus şi problema blocării cititorului în propriul lui imaginar printr-o traducere aclimatizantă, naturalizantă, am putea spune chiar securizantă prin faptul că nu îl perturbă pe cititor în ceea ce îi este familiar şi confortabil.

Poate tocmai de aceea, într-o altă lectură critică (1999, 135-141), cea a versiunii franceze dată de Eugene Ionescu şi Monica Lovinescu pentru piesa *O noapte furtunoasă* a lui Caragiale, poeticiana traducerii apreciază tocmai curajul traducătorilor de „a inventa o nouă limbă", deformând şi perturbând limba franceză pentru a putea da publicului francez un discurs similar în comicul şi inventivitatea sa cu cel creat de Caragiale.

Reflecţiile asupra traducerii ca proces, ca facere, *poiein*, se regăsesc constant în scrierile Irinei Mavrodin şi prilejuiesc o întâlnire şi uneori chiar o suprapunere între vocea traducătorului care mărturiseşte, se confesează şi cea a traductologului care observă, analizează, evaluează. Majoritatea textelor care pun problema facerii traducătoare, recurg la titluri elocvente precum: „Le faire du traducteur de littérature ou pour une pratico-théorie auctoriale" (2005), „Traducându-l pe Stendhal", „A traduce *Du côté de chez Swann*", „Traducând un poem de Tristan Tzara" (2006). Alteori, titlul evocă o problemă mai generală, dar împletirea celor două voci se regăseşte în câteva rânduri despre traducerea în curs a unui text de Beckett sau despre traducerea lui Cioran (2006). Şi comparaţia unei faceri cu alta este o faţetă a acestei reflecţii. Iată, de exemplu, puse faţă în faţă experienţa traducerii lui Proust şi cea de a lupta cu textul lapidar al lui Cioran:

> „Fiecare cu gradul lui de dificultate; spuneam undeva că Cioran e, într-un fel, aproape mai greu de tradus decât Proust; sigur că totul e relativ, dar Proust nu cere acea minuţioasă rezolvare, extrem de fină, la milimetru, la micron, ca Cioran; la Proust e fraza aceea mare extrem de dificil de construit, în care o mică imperfecţiune, o neglijenţă (începând cu un anumit moment Proust nu şi-a mai revăzut manuscrisele) trec neobservate, dar construcţia rămîne, în

BDD-V4213 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:29:27 UTC)

> timp ce la Cioran nu există decât ceea ce am putea numi perfecţiunea. Din acest punct de vedere Cioran e mai dificil. Şi mai este la el o economie de mijloace, nişte turnùri foarte economice pe care româna uneori nu reuşeşte să mi le ofere, nu le permite şi mă obligă să le dezvolt" (2000).

Şi rămânând la Cioran, Irina Mavrodin a analizat modul în care Cioran a făcut o altfel de traducere, intervenind în text şi colaborând cu Sanda Stolojan la traducerea pe care aceasta a făcut-o din română în franceză pentru *Lacrimi şi sfinţi*.

Şi în domeniul autotraducerii vocea practicianului şi a teoreticianului se împletesc, atunci când într-un interviu, Irina Mavrodin consideră autotraducerea drept un simulacru. Dacă adaugăm la această privire fugitivă preocuparea autoarei pentru păstrarea conotaţiilor culturale şi riscul unor ravagii conotative în cazul unui *brouillage* cultural (2006), vedem că aproape că nu există problemă de traductologie pe care să nu o fi abordat, întotdeauna cu un spirit modern, înnoitor, practicând o polemică implicită sau explicită, unde însă grăuntele de îndoială carteziană are locul său.

Concluzii

Viziunea traductivă a Irinei Mavrodin are în centrul ei facerea traducătoare (*le faire traducteur*) şi se reclamă de la o practică cel mai adesea, nemijlocită. De la prima scriere semnificativă din 1981 (precedată de unele cronici de traducere), Irina Mavrodin vorbeşte simultan de o poietică/poetică a traducerii şi de o practico-teoria traducerii, fără a subordona declarat, pe cea din urmă celei dintâi, altfel decât prin alegerea uneia ca supra-titlu şi a celeilalte ca titlu. Dacă facerea traductivă merită o reflecţie însoţitoare, practica conduce la teoretizare, hrănind şi modelând în permanenţă o teorie care, la rândul ei, influenţează practica. Cum ar spune Jean-Rene Ladmiral (2010), care mărturiseşte că şi-a elaborat cunoscutele teoreme, abia dupa zece ani de practică, o adevărată *praxeologie*. Această teoretizare, numită de noi reflecţia mavrodiniană, induce o viziune traductivă înnoitoare, suplă, flexibilă, deschisă la dialog şi care poate destabiliza şi schimba mentalităţi depăşite în materie de traducere.

Critica traducerilor, în care traducătoarea traductolog s-a ilustrat, punând sub lupă facerea, traducerea cutărui sau cutărui traducător, impune, la rândul ei o nouă viziune despre traducere, adresată unui public contemporan şi unei lumi în mişcare în care mentalităţile sunt busculate şi perturbate de nou, în care imaginarul se deschide spre inedit.

BDD-V4213 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:29:27 UTC)

Deşi opera Irinei Mavrodin cuprinde un singur volum dedicat în întregime traducerii – *Despre traducere – literal şi în toate sensurile* – publicat în 2006, reflecţia traductologică mavrodiniană, aparent fragmentară, are unitatea ei prin ideile recurente care se constituie într-o armatură solidă şi sunt, de regulă, ilustrate de propria practică sau de lectura critică a traducerilor pe care o întreprinde. O voi reţine, dintre toate ideile deja trecute în revistă, pe cea mai emblematică, după părerea noastră, traducerea ca serie deschisă, ca nesfârşită urcare a muntelui, căreia îi răspunde o reflecţie traductologică asemenea.

Diseminată în genuri diverse, de la studiul academic, la interviu, trecând prin eseu, cronică, tabletă, notă, fragment, reflecţia traductologică a Irinei Mavrodin se întinde pe câteva decenii şi marchează generaţii întregi de traducători şi de cercetători. Ea asigură o punte şi un util du-te-vino între practică şi teorie, între poietică şi poetică, între public specializat şi public nespecializat, între diverse generaţii, între discursul ştiinţific şi discursul literar şi o impune pe Irina Mavrodin drept o adevărată conştiinţă traductivă şi traductologică în cultura românească.

Referinţe bibliografice

Bibliografie primară

Bacovia, George. *Plomb – Plumb.* /Poezie/. Prefață de Basarab Nicolescu. Traducere de Miron Kiropol. Iaşi: Timpul, 2000.

Eminescu, Mihai. *Trente poèmes.* Version française par Annie Bentoiu. Vevey: Ed. de l'Aire, 1994.

Eminescu, Mihai. *Poèmes choisis*. Édition bilingue, traductions par: Annie Bentoiu, Alain Bosquet, Jean-Louis Courriol, Veturia Drăgănescu-Vericeanu, Elisabeta Isanos, Emanoil Marcu, Paul Miclău, Paula Romanescu, Michel Steriade, D. I. Suchianu, Michel Wattremez, préface par Edgar Papu, sélection des poèmes: Ion Acsan. Bucarest: Editions Suflet şi Grai, 1999.

Eminescu, Mihai. *Poésies. Poezii*. Présentation, traduction de Jean-Louis Courriol. Bucureşti: Editura Cartea românească, 1987.

Mavrodin, Irina. *Poietică și poetică*, ed. 1, Bucureşti: Univers, 1982; ed. 2, Craiova: Scrisul Românesc, 1998.

Mavrodin, Irina. *Modernii, precursori ai clasicilor*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1981.

BDD-V4213 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:29:27 UTC)

Mavrodin, Irina. „Traducerea, o practică-teorie”. In: Irina Mavrodin, *Modernii, precursori ai clasicilor*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1981: 191-209.
Mavrodin, Irina. *Cahiers roumains d'études littéraires*. Bucureşti: Univers, 1983.
Mavrodin, Irina. „La traduction – une pratico-théorie”. *Cahiers roumains d'études littéraires*, nr. 1, 1983: 5, Bucureşti: ICR.
Mavrodin, Irina. „Proust traduit et retraduit”. *Septièmes Assises de la traduction littéraire (Arles 1990)*, Actes Sud, 1991: 21-52.
Mavrodin, Irina. „Când frumuseţea o contemplu-n tine” (cronica traducerilor *Poeţi francezi din sec. al XVI-lea*, trad. Miron Kiropol). *România literară*, nr. 24, 2001a.
Mavrodin, Irina. „Ce sărbătoare, sub semnul poeziei”. *România literară*, no. 38, 2001b.
Mavrodin, Irina. „Le faire du traducteur de littérature ou pour une pratico-théorie auctoriale”. *Atelier de traduction*, no. 3, Suceava: Editura Universității Suceava, 2005: 35-39.
Mavrodin, Irina. *Despre traducere – literal şi în toate sensurile*. Craiova: Editura Scrisul Românesc, 2006.
Mavrodin, Irina. *Partea şi întregul, Eseuri sau Obsesii fragmentare*. Craiova: Scrisul Românesc, 2009.
Mavrodin, Irina. *Échiquier. Essais de poiétique/poétique*. Iaşi: Editura Timpul, 2012.

Bibliografie secundară

Bălăcescu, Ioana, Stefanink, Bernd. „Poïétique, herméneutique et cognitivisme. Hommage à la Grande Dame de la poïétique: Irina Mavrodin”. *Atelier de traduction*, no. 17, 2012: 125-145.
Cavaillès, Nicolas. „Irina Mavrodin: disidenţă şi poezie”. *Scrisul Românesc,* nr. 6, Craiova: Editura Scrisul Românesc, iunie 2012.
Constantinescu, Muguraş. „Convorbire cu Irina Mavrodin despre traducere ca «nesfîrşită urcare a muntelui»”. *România literară*, nr. 39, 2000: 13-14.
Constantinescu, Muguraş. „Schiţă de portret al traducătorului – Irina Mavrodin”. *România literară*, nr. 20, 2004.
Constantinescu, Muguraş. „La traduction littéraire en Roumanie au XXI siècle: quelques réflexions”. *Meta: journal des traducteurs*, Les Presses de l'Unversité de Montréal, IV, 54, no. 4, 2009: 871-883.
Constantinescu, Muguraş, Brăescu, Anca-Andreea. „Irina Mavrodin, Despre traducere – literal și în toate sensurile – une

BDD-V4213 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:29:27 UTC)

poïétique/poétique de la traduction". In: Gabriel Popescu. *Opera ca proiect. Studii oferite în amintirea Irinei Mavrodin*. Craiova: Editura Universitaria, 2014: 21-22.

Constantinescu, Muguraş. „Irina Mavrodin – Despre traducere". *Cadernos de tradução*, no. XXV, Pós-Graduaçao em Estudos da Tradução, Santa Catarina: PGET Universidade Federal de Santa Catarina, 2010: 241-247.

Gambier, Yves. „La retraduction: ambiguïtés et défis". In: Enrico Monti et Peter Schnyder. *Autour de la retraduction. Perspectives littéraires européennes*. Paris: Ed. Orizons, 2011: 49-66.

Nyssesn, Hubert. Table ronde „Les partis pris de traduction: la pratique implique-t-elle une théorie?" (animée par Hubert Nyssen), avec Albert Bensoussan, Jacqueline Guillemin, Georges Kassaï, Bernard Lortholary, Henri Meschonnic, Inês Oseki-Dépré, Marina Yaguello, Céline Zins. In: *Deuxièmes Assises de la traduction littéraire (Arles, 1985)*. ATLAS/ Actes Sud, 1986.

Popescu, Gabriel. *Opera ca **proiect**. Studii oferite în amintirea Irinei Mavrodin*. Craiova: Editura Universitaria, 2014.

Puică, Gina. „Irina Mavrodin ou Traduire les autres pour mieux s'envoler vers son espace littéraire propre". *Atelier de traduction*, no. 11, Suceava: Editura Unviersităţii „Ştefan cel Mare", 2009: 179-182.

Reiss, Katharina. „La critique des traductions, ses possibilités et ses limites". Traduit de l'allemand par Catherine Bocquet. *Cahiers de l'Université d'Artois*, no. 23, Arras: Artois Presses Université, 2002.

Rădulescu, Anda. „La retraduction – necessité ou simple exercice de style?". In: Gabriel Popescu. *Opera ca **proiect**. Studii oferite în amintirea Irinei Mavrodin*. Craiova: Editura Universitaria, 2014: 182-194.

Scurtu, Gabriela. „Sur quelques sens de la traduction dans la vision d'Irina Mavrodin". In: Gabriel Popescu. *Opera ca proiect. Studii oferite în amintirea Irinei Mavrodin*. Craiova: Editura Universitaria, 2014: 223-233.

Zhang, Yinde (animée par). Table ronde „Proust traduit et retraduit" avec James Grieve, Maria Gueorguiéva, Tsutomu Iwasaki, Irina Mavrodin. In: *Septièmes Assises de la traduction littéraire (Arles 1990)*. Actes Sud, 1991: 21-52.

BDD-V4213 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:29:27 UTC)

Notiță biobibliografică

Muguraş Constantinescu este profesor de traductologie la Universitatea „Ştefan cel Mare” din Suceava, redactor-șef al revistei *Atelier de traduction*, director al Centrului de Cercetări INTER LITTERAS. Coordonatoare a masteratului *Teoria și practica traducerii*, a publicat la editura universităţii sucevene volume ca *Pratique de la traduction*, *La traduction entre pratique et théorie,* iar *Pour une lecture critique des traductions*. *Réflexions et pratiques*, la L'Harmattan, Paris, 2013 şi *Lire et traduire la littérature de jeunesse*, la Peter Lang, Bruxelles, 2013, traduceri din Charles Perrault, Raymond Jean, Pascal Bruckner, Gilbert Durand, Jean Burgos, Gérard Genette, Alain Montandon, Jean-Jacques Wunenburger.

BDD-V4213 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:29:27 UTC)